

УДК 37(091)(477.42)"19/20"

А. А. Мелешенко,

кандидат педагогічних наук, старший викладач

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

alla_mel2703@ukr.net

ORCID: 0000-0002-9959-1052

РОЛЬ ЄВРЕЙСЬКОГО ШКІЛЬНИЦТВА В СИСТЕМІ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ НА ВОЛИНІ В КІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті представлено на основі публікацій та архівних матеріалів загальну характеристику шкільництва та аналіз специфіки організації навчально-виховної роботи в єврейських закладах освіти на Волині в кінці ХІХ – на початку ХХ століття. З'ясовано сукупність положень, що складають теоретичні орієнтири дослідження історії вітчизняної єврейської початкової освіти, визначено стан розробленості проблеми. Обґрунтовано типи й мережу освітніх закладів регіону, де могли навчатися євреї, здійснено аналіз структури та змісту навчально-виховного процесу в єврейських освітніх закладах.

Ключові слова: єврейські навчальні заклади, навчання і виховання, зміст, форми і методи єврейського навчання і виховання.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розбудови України як багатонаціональної й полікультурної держави спостерігається посилення інтересу суспільства та історико-педагогічної науки до вивчення особливостей становлення та розвитку національної освіти й виховання в різних поліетнічних регіонах України. Про це свідчить низка чинних нормативно-правових актів, які так чи інакше пов'язані з питаннями історії національної освіти. Серед них – Декларація про державний суверенітет України (1990), Декларація прав національностей України (1991), Закон України "Про національні меншини в Україні" (1992), Конституція України (1996), Рамкова конвенція про захист національних меншин (1997), Закон України "Про освіту" (2001) та ін. Ці документи не лише гарантують національним меншинам право на користування рідною мовою та її вивчення, але й дослідження, збереження й розвиток етнокультурних, освітніх і виховних традицій усіх українських регіонів. З огляду на це, особливої ваги набуває історичний досвід функціонування єврейського шкільництва на Волині кінця ХІХ – початку ХХ століття як одного з найбільш яскравих історико-педагогічних феноменів досліджуваного періоду. Необхідність вивчення єврейського шкільництва в кінці ХІХ – на початку ХХ століття зумовлена низкою суперечностей між: існуванням широкого діапазону регіональних історико-педагогічних досліджень, присвячених становленню й розвитку національного шкільництва, та відсутністю цілісної науково обґрунтованої концепції розвитку єврейського шкільництва на Волині; визнанням на теоретичному рівні важливості створення необхідних умов для попередження асиміляції національних меншин України та недосконалістю формування національного компонента в практиці виховання сучасної єврейської молоді; наявністю багатого досвіду функціонування національного єврейського шкільництва на Волині, яке, попри потужну русифікаторську та асимілятивну політику Російської імперії, забезпечувало значно вищий рівень освіченості євреїв та аутентичності їх виховання поряд з іншими національними меншинами регіону та відсутністю науково обґрунтованих праць, які б сприяли використанню історичного досвіду функціонування єврейської освіти в поліетнічних регіонах України.

Аналіз основних джерел і публікацій. Перші систематизовані праці з проблем розвитку національної освіти у Волинській губернії починають з'являтися з другої половини ХІХ століття. У працях М. Барсова, І. Малишевського та М. Петрова, Н. Мукалова, М. Теодоровича, Я. Савченка та деяких інших висвітлено лише окремі аспекти розвитку в краї національного шкільництва, здебільшого німецького та чеського. Проблеми становлення та розвитку єврейської освіти в Україні порушено в працях сучасних дослідників: Я. Хонігсмана та А. Наймана, В. Орлянського, Н. Кротік, О. Овчаренко та ін. Упродовж останніх десятиріч значно зріс інтерес науковців до вивчення проблем регіональної освіти й виховання. До історико-педагогічних дисертаційних досліджень, які певною мірою висвітлювали процес розвитку національного, зокрема єврейського шкільництва на Волині, варто віднести дисертації: Т. Джаман, Н. Сейко, В. Омельчука, Л. Єршової, Н. Бовсунівської, О. Борейка, С. Бричок, О. Костюк, І. Можарівської, В. Павленко, Ю. Агапова та ін. Крім того, проблему становлення й розвитку національного шкільництва порушено також у дисертаціях істориків: В. Надольської, М. Костюк, Н. Рудницької, О. Суліменка, О. Буравського, Г. Шпиталенко та ін.

Мета та завдання статті. Мета статті – визначити місце єврейського шкільництва в системі початкової освіти на Волині. Відповідно до мети визначено основні завдання статті: охарактеризувати типи й мережу освітніх закладів регіону зокрема, де могли навчатися євреї, здійснити аналіз організації навчально-виховного процесу в єврейських освітніх закладах.

Виклад основного матеріалу. У 60-х роках XIX століття російський уряд провів ліберальну реформу народної освіти, яка була зумовлена ходом історичного розвитку країни. З розвитком соціально-економічних відносин виникає об'єктивна необхідність доступу до освіти дітей широких верств населення. Зростає мережа початкових шкіл, з'являються нові типи шкіл та створюються навчально-виховні заклади для певних національних меншин Російської імперії: євреїв, німців, чехів та ін.

На думку М. Чехова, заслугою шкіл тих років було те, що вони, попри всю свою нестійкість, "розвивали в населення потребу в початковій освіті, призвичаїли його до школи як до свого навчального закладу, до витрат на неї і нарешті показали населенню різні типи шкіл" [1: 28]. У пореформений період, прагнучи повного контролю над початковими народними училищами, царський уряд посилив централізацію освітніх закладів. У 60-х роках XIX століття до підпорядкування Міністерства народної освіти перейшли всі початкові школи різних відомств та інших міністерств.

Єврейське шкільництво не було фаворитом Міністерства народної освіти, проте рівень його розвитку на Волині не поступався чеському та німецькому. Юдейський народ економічними та політичними обставинами був поставлений в умови, за яких отримання освіти було однією з найперших вимог соціальної адаптації. За різні громадянські, економічні та політичні права й привілеї євреям ще за законом 23 червня 1794 року потрібно було платити вдвічі більше [2: арк. 15]. Постійна боротьба за місце в соціальній ієрархії загартувала бажання цього народу до освіти.

З одного боку, царська влада з причин необхідності забезпечення цілісності імперії була зацікавлена в тому, щоб зосередити єврейське, як і все національне шкільництво під наглядом держави, а з іншого – не могла утриматися від великодержавних квотових обмежень, зокрема й на освіту євреїв у державних закладах. Саме тому зосереджене в конфесійних закладах своїх громад єврейське шкільництво тривалий час мало суто релігійно-національний характер.

Важливою складовою нової єврейської освітньої політики став затверджений у листопаді 1844 року імператором Миколою II Указ "Про заснування особливих училищ для освіти єврейського юнацтва" [3: 765]. У ньому фактично визнано низьку ефективність усіх попередніх урядових заходів щодо залучення єврейської молоді до навчання в державних навчальних закладах і запропоновано низку нових кроків. Наприклад, поряд зі збереженням за євреями права навчатися в державних навчальних закладах у ньому передбачалося створення особливих єврейських училищ двох типів: першорозрядних (початкові, на рівні парафіяльних училищ) і другорозрядних (прирівнювалися до повітових училищ). Для підготовки вчителів і рабинів планували створити рабинські училища, що прирівнювалися до гімназій. Учителями Закону Божого в них мали бути лише євреї, а викладання світських предметів могли здійснювати й християни. На учнів цих навчальних закладів поширювалися всі пільги, що дарувалися єврейським дітям, які навчалися в традиційних державних школах.

Практична реалізація Указу від 13 листопада 1844 року, спрямована на створення державної системи єврейської освіти, на Волині розпочалася досить швидко. 22 грудня 1844 року губерньська дирекція училищ підготувала відомість про кількість єврейського населення на території Волинської губернії та направила її керівництву Київського навчального округу. Це робилося для обґрунтування необхідної кількості єврейських училищ. Крім того, тут було створено губерньську єврейську училищну комісію, яка розпочала свою роботу вже навесні 1845 року. Згодом у Луцьку, Новограді-Волинському, Острозі, Рівному були створені повітові єврейські училищні комісії, що поширювали свою роботу як на свої, так і на сусідні повіти. Вони повинні були контролювати як процес створення та функціонування державних єврейських училищ, так і традиційні єврейські навчальні заклади (хедери, бет-мідраші, талмуд-тори). До управлінського й керівного складу, крім офіційних представників державних органів, входили уповноважені єврейської громадськості, що здебільшого були представниками заможного єврейського купецтва [4: арк. 48].

Відповідно до "Положення" 1873 року на Волині функціонували єврейські державні початкові училища. Мета цих навчальних закладів – надання дітям євреїв елементарної освіти та прикладних знань, які б відповідали потребам місцевого єврейського населення. Училища поділялися на однокласні та двокласні з підготовчими класами при кожному з них [5: 162]. Згідно з "Положенням" навчання всіх дисциплін повинно було проводитися російською мовою [6: 571]. Це був рішучий крок державної асимілятивної політики, проте Міністерство народної освіти добре усвідомлювало, що навіть відверта русифікація освітніх закладів усіх типів не могла знищити національні особливості народів, що мали чітку територіальну локалізацію. За висловом таємного радника Постельса, усі "жертви" й зусилля" уряду, ужиті для покращення єврейських училищ, мали бути марними, "доки євреї залишалися згуртованими в тісних межах... їх осілости й за теперішніх умов їх життя" [7: 124].

У звіті Волинського губернатора за 1874 рік наголошено, що майже половину волинських навчальних закладів усіх типів, яких у 1873 році нараховувалося 1510, становили єврейські приватні школи, кількість яких дорівнювала 749 [7: 124]. У звіті волинського генерал-губернатора за 1879 рік зазначено, що в єврейських хедерах навчання здійснювалося "біблейською єврейською та місцевим жаргоном", а

російську мову в німецьких і єврейських школах вивчали "як виняток" [7: 121]. У 1881 році на Волині було 10 чеських, 164 німецьких та 484 єврейських школи [7: 121].

На початку 90-х років XIX століття кількість чеських і німецьких початкових шкіл збільшується. У цей період офіційно зареєстровано вже 28 чеських, 339 німецьких та 319 єврейських шкіл. Проте сучасники досить критично ставилися до офіційної статистики початкових шкіл у національних громадах. Наприклад, у рецензії 1888 року на "Пам'ятну книжку Волинської губернії на 1888 рік" анонімний автор наголошував, що "кількість чеських училищ і учнів у них принаймні втриє або навіть учетверо більша", ніж представлено авторами рецензованої книги [7: 121]. Піддавалася сумніву й статистика щодо кількості єврейських початкових шкіл. На думку сучасників, кількість хедерів і учнів, які в них навчалися, насправді також було значно більшою. Меламедам із посвідченнями про право навчання дозволено мати не більше десяти учнів, проте вони, обходячи закон, учили більшу кількість дітей або взагалі утримували школи, не маючи на те офіційного дозволу [2: арк. 71 зв.].

Навіть зважаючи на приблизну статистику, єврейські хедери були найчисельнішим типом початкової національної школи Волині. Їх кількість у 1881 році становила 484, в 1891 році – 319, а в 1899 році – 824 закладами [2: арк. 71 зв.]. Зазначимо, що кількість дівчат, які навчалися у цих школах, на відміну від кількості хлопців, із року в рік зменшувалася, досягнувши в 1899 році одного відсотка (122 учениці) від загальної кількості учнів Волинської губернії (120280) [7: 121]. Проте, указуючи на малу чисельність дівчат у єврейських початкових школах, справедливо було б зауважити, що це не особливо позначалося на загальному рівні освіченості єврейських дітей, оскільки вони отримували початкову освіту й у різних інших єврейських навчально-виховних закладах, що здавна існували у Волинській губернії.

У кінці XIX – на початку XX століття шкільництво на Волині здебільшого зосереджувалося під пильним наглядом Міністерства народної освіти. Лише окремі заклади належали до Міністерства внутрішніх справ, Міністерства сільського господарства та Міністерства Святого Синоду. Підпорядковані Міністерству народної освіти початкові освітньо-виховні заклади Волині представляли мережу конфесійних та світських шкіл із різними термінами навчання, навчальними й виховними цілями. До конфесійних належали освітні заклади німецьких, чеських, єврейських та інших релігійних громад губернії, до світських – губернські, міські та сільські заклади різних типів. Конфесійні початкові школи були підпорядковані Міністерству народної освіти на загальних підставах. Представникам релігійних течій надано право спостерігати за релігійною освітою дітей в означених школах. У законоположеннях про духовні справи різних віросповідань були пункти, які стосувалися питань організації справи початкової народної освіти населення певної віри.

У 1872 році система початкової освіти зазнала змін: було видано "Положення про міські училища", згідно з яким реформувалися повітові училища, на їх базі створювалися початкові міські училища. Ці навчальні заклади набули статусу міністерських закладів [5: 157]. У Волинській губернії в кожному повіті функціонували по одному міському двокласному училищі. Програма навчання й статут відповідали Положенню 1869 року. Рівень знань у них був досить високим. Випускники могли продовжити навчання в гімназії, працювати вчителями навчальних закладів нижчого рівня, мати посади на державній службі. Двокласні початкові училища мали п'ятирічний термін навчання. Перші три роки навчання діти засвоювали програму першого класу, зміст освіти відповідав змісту навчання в першому класі народного училища. Навчання в другому класі було розраховане на два роки, протягом яких учні вивчали російську мову, арифметику, основи геометрії, основи природознавства, фізику, географію та історію [5: 157]. Закон Божий викладали тільки для дітей православної віри. Дітям іновірців надано право вивчення цього предмета на розсуд їхніх батьків [8: 1178–1189].

Міські училища мали шестирічний курс навчання. Відповідно до "Положення" у Волинській губернії більшість початкових училищ Міністерства народної освіти реорганізовувались у шестирічні міські училища, у яких додатково вводилося вивчення геометрії, креслення, природничих дисциплін. Училища перебували у віданні попечителів навчальних округів і здійснювали діяльність під керівництвом інспекторів народних училищ. Метою міських училищ, як визначено в "Положенні", було забезпечення дітям усіх верств початкової розумової та релігійно-моральної освіти [5: 157–158].

Згідно з "Положенням про міські училища" в них мали право приймати дітей не молодше семирічного віку, усіх звань, станів і віросповідань без вступних іспитів. Діти 10-ти та 14-річного віку включно повинні були знати: молитву, головні події зі святої історії Старого й Нового Заповітів, уміти читати, писати російською мовою та рахувати. Діти неправославної віри при вступі до міських училищ не складали іспиту із Закону Божого. Дітей іновірців приймали до міських училищ до 14-річного віку без вступних іспитів [8: 1178–1189]. Отже, єврейські діти могли навчатися в міських училищах відповідно до "Положення про міські училища" 1872 року.

До міністерських шкіл належали однокласні та двокласні сільські училища з трирічним і п'ятирічним терміном навчання. Згідно із законом від 29 травня 1869 року й інструкцією від 4 червня 1875 року міністерські училища мали на меті "давати дітям сільського населення можливість отримати елементарну освіту в більш повному й закінченому вигляді порівняно з іншими сільськими училищами" [9: 158]. На

основі цієї інструкції деякі з наявних у селах початкових закладів були перетворені на двокласні сільські училища, які користувались особливою популярністю. Термін навчання в однокласних училищах становив три роки, а обов'язковими предметами в них були Закон Божий, слов'янська грамота, російська мова з правописом, арифметика. У двокласних училищах із п'ятирічним терміном навчання додатково викладали основи історії, географії, суспільствознавство, церковний спів і креслення [9: 158].

Педагогічний контроль за діяльністю міністерських шкіл, забезпечення їх підручниками, призначення та звільнення вчителів здійснювало Міністерство освіти через дирекції народних училищ. Найважливішою умовою відкриття сільських училищ була наявність гарантії від сільських громад чи інших засновників забезпечити училища земельною ділянкою, приміщеннями, виділяти кошти на забезпечення вчителів, на придбання навчальних посібників для учнів. Попри те, що Міністерство народної освіти виділяло лише близько третини загальної суми витрат, училища підпорядковувалися безпосередньо цьому міністерству й інспекторам народних училищ. На селі це був практично єдиний тип початкової школи, що давав покращену освіту, бо відкриття всіх інших типів навчальних закладів підвищеного типу уряд, як міг, стримував. Перепис початкових навчально-виховних закладів 1894 року розділяв їх на "правильно організовані", до яких належали однокласні, двокласні та багатокласні училища, і "неорганізовані", що об'єднували школи грамоти, єврейські хедери. У "Статистичних відомостях про початкову освіту за 1904 рік" усі початкові школи поділялися на три великі групи: міські училища за Положенням 1872 року, повітові училища та інші, курс яких наближався до повітових, двокласні сільські училища, початкові училища, що об'єднували інші типи елементарної школи та всі приватні училища [7: 103].

Перше десятиріччя ХХ століття ознаменоване на Волині сильними антиєврейськими настроями, які позначилися й на єврейському шкільництві. Прагнення уряду зосередити учнівську молодь Південно-західного краю в урядових закладах принесло несподівані результати. Не маючи можливості отримати кращу освіту рідною мовою, представники єврейських меншин змушені були використовувати міністерські навчальні заклади.

Передовсім відбулися помітні зміни в якісному складі сільських і міських міністерських училищ. Як засвідчувала тогочасна статистика, вони виявилися переповненими іновірцями, переважно євреями. Наприклад, у 1911 році в Горошківському двокласному училищі з 44 учнів було 26 іновірців, із яких 22 – представники єврейського етносу [10: 2]. Зазначимо, що суспільство змушене було також визнати, що рівень розвитку єврейських дітей виявився значно вищим, ніж українських чи російських [2: арк. 71 зв.; 7: 121].

Кращий рівень знань єврейських дітей, їх кількісне та якісне домінування в державних закладах часто ставали причиною різних етнічних утисків із боку місцевого православного населення, тому більш заможні батьки віддавали своїх дітей до приватних початкових навчальних закладів [6: 375]. Наприклад, православні священики стали скаржитися на проблематичність створення учнівських церковних хорів та принижене, на їхнє переконання, становище основного предмета – Закону Божого [10].

Тому більш заможні єврейські батьки знову стали віддавати своїх дітей до приватних початкових навчальних закладів [6:375], якими, наприклад, були єврейські приватні училища другого та третього розрядів. Ці заклади, підпорядковані Міністерству народної освіти, були етнічно спокійними й не гіршими в плані організації навчання та виховання [7: 127].

Висновки. Аналіз історико-педагогічних джерел дає підстави для низки висновків: практично всі види початкових шкіл, які функціонували на той час у Російській імперії, були представлені на теренах Волинської губернії й здебільшого підпорядковувалися Міністерству народної освіти; найбільш характерними рисами волинського шкільництва були різнотипність шкіл, практичне спрямування шкільного навчання, не високий рівень підготовки дітей, відсутність органічного зв'язку між початковою школою та іншими структурними ланками системи шкільництва; конфесійна локалізованість єврейської початкової освіти першої половини ХІХ століття. У другій половині ХІХ століття єврейське шкільництво стало стрімко розвиватися й поширюватися на всій території Волинської губернії. На початку ХХ століття єврейське шкільництво вже займало значне місце у структурі освіти Волині, охоплюючи мережу конфесійних початкових шкіл (хедери, талмуд-тори, бет-мідраші, ешиботи, суботні школи) та світських навчально-виховних закладів як національних (державні єврейські початкові училища за Положенням 1873 року та єврейські приватні училища за Положенням 1844 року), так і державних (однокласних і двокласних сільських та двокласних міських училищ) за Положеннями 1869, 1874 рр. та інструкцією 1875 р.

Матеріал статті не вичерпує всіх аспектів окресленої проблеми. До подальших напрямів дослідження можна віднести порівняльно-зіставний аналіз становлення та розвитку єврейського шкільництва в різних регіонах України, розробку науково обґрунтованих механізмів, що дасть змогу впроваджувати історичний досвід у практику сучасного єврейського шкільництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Чехов Н. В. Народное образование в России с 60-х годов XIX века / Н. В. Чехов. – М. : "Польза", 1912. – 224 с.
2. Додаток до звіту Волинського губернатора за 1879 р. Статистичні відомості про число навчальних закладів і учнів // ЦДІАУ. – Ф. 442. – Оп. 533. – Спр. 158. – 123 арк.
3. Полное собрание Законов Российской империи. – Вып. 2. – Т. XIX. – СПб., 1845. – 765 с.
4. Відомості про стан єврейських навчальних закладів Волинської губернії за 1854 р. // ДАЖО. – Ф. 71. – Оп. 1. – Спр. 1161. – 48 арк.
5. Бричок С. Б. Організація початкової освіти дітей на Волині (XIX – поч. XX ст.) / С. Б. Бричок // "Велика Волинь": історія освіти і культури : [монографія] / [за ред. проф. М. В. Левківського]. – Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – С. 154–169.
6. Рождественский С. В. Исторический обзор деятельности Министерства народного просвещения 1802–1902 / С. В. Рождественский. – СПб., 1902. – 679 с.
7. Єршова Л. М. Жіноча освіта на Волині : [монографія] / Л. М. Єршова. – Житомир : "Полісся", 2006. – 488 с.
8. Сборник постановлений по Министерству народного прсвещения. СПб., 1873. – Т. 5. – С. 1178–1189.
9. Велика Волинь : історія освіти і культури : [монографія] / [за ред. проф. М. В. Левківського]. – Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – 500 с.
10. Казыльский П. Ненормальности в местечковых училищах / П. Казыльский // Жизнь Вольни. – 1911. – 14 февр. – С. 2–3.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Chehov N. V. Narodnoie obrazovanie v Rossii s 60-h godov XIX veka [Public Education in Russia since the 1860s of XIX Century] / N. V. Chehov. – M. : "Polza", 1912. – 224 s.
2. Dodatok do zvituv Volynskoho gubernatora za 1879 r. Statystychni vidomosti pro chyslo navchalnykh zakladiv i uchniv [The Addition to the Report of Volyn Governor for 1879. Statistical Data on the Number of Educational Establishments and Students] // Tsentral'nyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u m. Kyevi (Dali: TsDIAU) [Kyiv Central Archive of Ancient (Ancient) Acts (KCSAA) was Founded in 1852 in Accordance with the Decree of the Senate From 2 (14) April, on the Organization of Central Archives for Book Titles in Kyiv, Vitebsk and Vilna]. – F. 442. – Op. 533. – Spr. 158. – 123 ark.
3. Polnoie sobraniie Zakonov Rossiiskoi imperii [The Full Collection of the Laws of Russian Empire. – Vyp. 2. – T. XIX. – SPb., 1845. – 765 s.
4. Vidomosti pro stan yevreiskyykh navchal'nykh zakladiv Volyn'skoi hubernii za 1854 r. [The Data on the Condition of Jewish Educational Establishment's of the Volyn District for 1854] // Derzhavnyi arkhiv Zhytomyrskoi oblasti (Dali : DAZhO) [The Full Collection of the Laws of Russian Empire]. – F. 71. – Op. 1. – Spr. 1161. – 48 ark.
5. Brychok S. B. Orhanizatsiia pochatkovoї osvity ditei na Volyni (KhKh – poch. KhKh st.) [The Organization of Children's Primary Education in Volyn (XIX – Beginning of the XX Century) / S. B. Brychok // "Velyka Volyn": istoriia osvity i kul'tury ["Velyka Volyn": History of Education and Culture] : [monohrafiia] / [za red. prof. M. V. Levkivskoho]. – Zhytomyr : ZhDU im. I. Franka, 2011. – S. 154–169.
6. Rozhdestvenskii S. V. Istoricheskii obzor deiatel'nosti Ministerstva narodnogo prsvescheniia 1802–1902 [The Historical Servey of the Performance of the Ministry of Folk Education 1802–1902] / S. V. Rozhdestvenskii. – SPb, 1902. – 679 s.
7. Yershova L. M. Zhinocha osvita na Volyni [Female Education on Volyn] : [monohrafiia] / L. M. Yershova. – Zhytomyr : "Polissia", 2006. – 488 s.
8. Sbornik postanovlenii po Ministerstvu narodnogo prsvescheniia [Collection of Decrees on the Ministry of Folk Education]. – SPb., 1873 – T. 5. – S. 1178–1189.
9. Velyka Volyn: istoriia osvity i kul'tury [Velyka Volyn : History of Education and Culture] : [monohrafiia] / [za red. prof. M. V. Levkivskoho]. – Zhytomyr : ZhDU im. I. Franka, 2011. – 500 s.
10. Kazyilskii P. Nenormal'nosti v mestechkovykh uchilischakh [The Abnormalities in City Collages] / P. Kazyilskii // Zhyzn' Volyini [Volyn Life]. – 1911. – 14 fevr. – S. 2–3.

Мелещенко А. А. Роль еврейского школьного дела в системе начального образования Вольни в конце XIX – начале XX века.

В статье представлены на основе публикаций и архивных материалов общую характеристику школьного дела и анализ специфики организации учебно-воспитательной работы в еврейских учебных заведениях на Вольни в конце XIX – начале XX века. Выяснено совокупность положений, составляющих теоретические ориентиры исследования истории отечественного еврейского начального образования, определено состояние разработки проблемы. Обоснованно типы и сеть образовательных учреждений региона, где могли учиться евреи, осуществлен анализ структуры и содержания учебно-воспитательного процесса в еврейских образовательных учреждениях.

Ключевые слова: еврейские учебные заведения, обучение и воспитание, содержание, формы и методы еврейского обучения и воспитания.

Meleschenko A. A. The Role of Jewish Schooling in the Primary Education System of Volyn at the End of XIX – Beginning XX century.

The article presents the role of Jewish schooling in the system of elementary education in Volyn. The necessity of studying this problem is due to a number of contradictions between: the existence of a wide range of regional historical and pedagogical studies devoted to the formation and development of national schooling, and the lack of a coherent science-based concept of the development of Jewish schooling in Volyn. The topicality of the research is also grounded on the recognition of the importance of creating the necessary conditions for preventing the assimilation of national minorities of Ukraine and the imperfection of the formation of a national component in the practice of upbringing modern Jewish young people on the theoretical level. To achieve the goal and to solve the tasks of the article, a set of the scientific methods was used: general scientific methods (analysis, synthesis, analogy, comparison, generalization) and specific scientific methods (historical-pedagogical and historical-systemic) through which archival documents were processed and results of theoretical analysis of literature were obtained. The author comes to the conclusion that Jewish children could study in confessional elementary schools and secular educational institutions as national (state Jewish elementary schools according the Provision of 1873 and Jewish private schools according the Provision of 1844), and state (one-class and two-class rural and two-class municipal schools) according to the Provisions of 1869, 1874, and the instructions of 1875.

Key words: Jewish educational institutions, teaching and education, content, forms and methods of Jewish education and upbringing.